

Formuleren

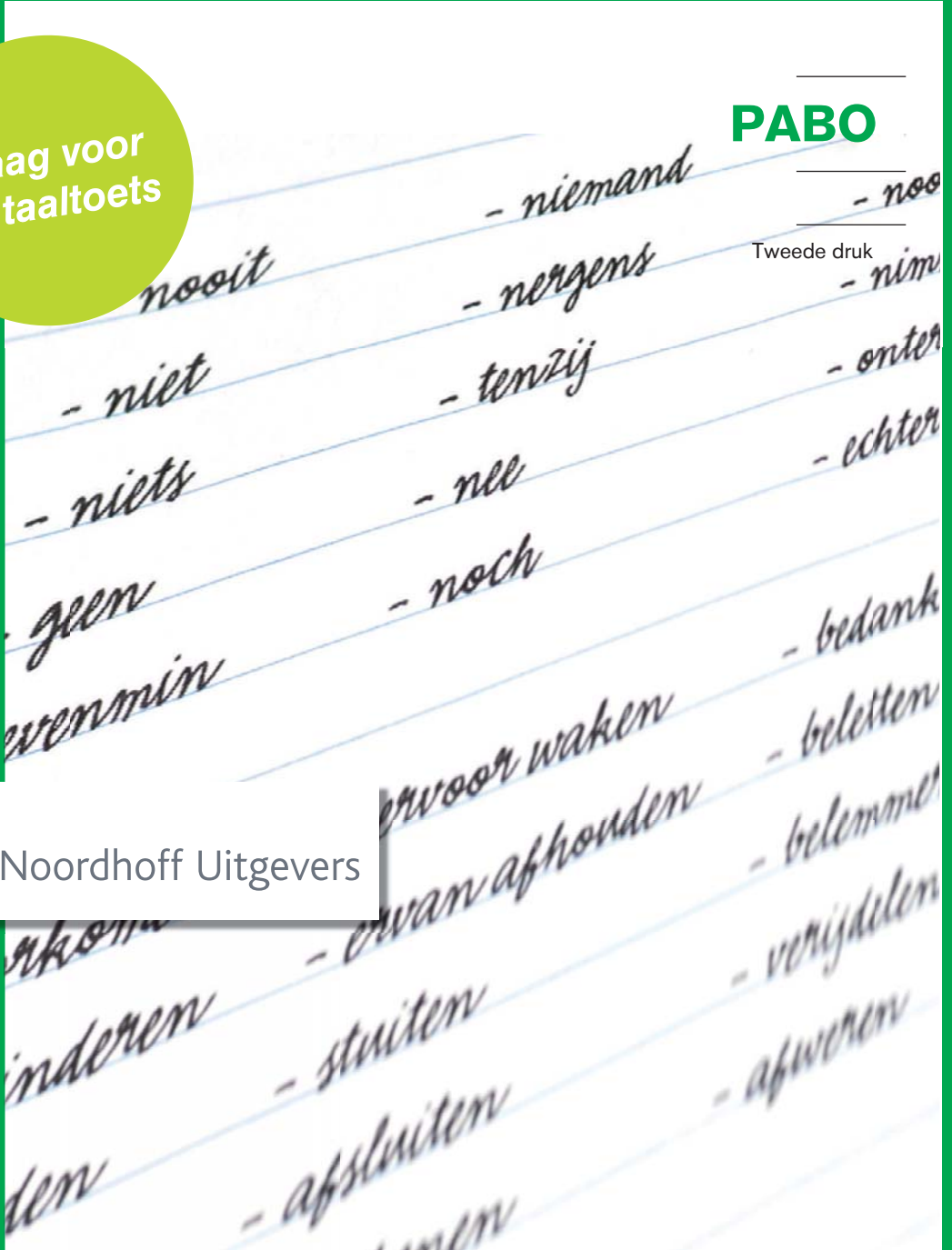
Slaag voor
de taaltoets

PABO

Tweede druk

Noordhoff Uitgevers

Basisvaardigheden formuleren

Basisvaardigheden voor de pabo

F. Christian A. Brouwer

Tweede druk

Noordhoff Uitgevers Groningen / Houten

Ontwerp omslag: AtiverA, Foelke Vos
Omslagillustratie: Peter Thal, Groningen

Ontwerp binnenwerk: Ebel Kuipers
Foto's binnenwerk: F. Christian A. Brouwer

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan: Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger Onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen, e-mail: info@noordhoff.nl

0 / 14

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier.

© 2014 Noordhoff Uitgevers bv Groningen/Houten, The Netherlands.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

ISBN (ebook) 978-90-01-85213-9

ISBN 978-90-01-81532-5

NUR 113

Inhoud

Inleiding 7
Basisvaardigheden voor
pabostudenten 8

1 Woordvertoligheid 9

- 1.1 a Contaminaties 10
- 1.1 b Contaminaties (vervolg) 12
- 1.2 Evenzo en eender 14
- 1.3 Overbodige overtoligheid 18
- 1.4 Niet onnodig 20

2 Woordfouten 25

- 2.1 Verbindende functiewoorden 26
 - 2.1.1 Causaliteit (oorzakelijkheid): ‘omdat’ en ‘doordat’ 27
 - 2.1.2 Argument en conclusie: ‘want’ en ‘dus’ 30
 - 2.1.3 Tijd en toegeving: ‘hoewel’ en ‘terwijl’ 33
 - 2.1.4 Doel en gevolg: ‘opdat’ en ‘zodat’ 35
 - 2.1.5 Voorwaardelijkheid: ‘mits’ en ‘tenzij’ 37
 - 2.1.6 Overeenkomst en verschil: ‘als’ en ‘dan’ 39
- 2.2 Verwijzende woorden 41
 - 2.2.1 Betrekkelijke woorden 42
 - 2.2.2 Gebruik van persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord 45
- 2.3 Meervoud van zelfstandig gebruikte niet-zelfstandige naamwoorden 49
- 2.4 Los of aaneen geeft betekenisverschil 53
- 2.5 Betekenisverschil en woordgebruik 55
 - 2.5.1 In welk geval een keuze?: ‘c.q.’ of ‘of’ 57
 - 2.5.2 Cijfer, nummer en getal 59
 - 2.5.3 Barbarismen 61

- 2.6 Trappen van vergelijking 63
- 2.7 Malapropismen (‘misverstandwoorden’) 65
- 2.8 Collocaties 67

3 Incongruentie 69

- 3.1 De kern van het onderwerp 70
- 3.2 Een grammaticaal enkelvoudige kern 72
- 3.3 Een grammaticaal meervoudige kern 76

4 Ontspoorde zinnen 81

- 4.1 Volgordefouten en verkeerde interpretatie 83
 - 4.1.1 Volgordefouten op woorddeel- en zinsdeelniveau 84
 - 4.1.2 Volgordefouten op zinsniveau 87
- 4.2 Volgordefouten en ambiguïteit 90
- 4.3 Weglatingsfouten 92
 - 4.3.1 De elliptische zin 93
 - 4.3.2 De foutief beknopte bijzin 96
 - 4.3.3 De foutieve samentrekking 100
- 4.4 Passief of actief 104

5 Betekenisverschil en interpunctie 107

- 5.1 Inleiding 108
- 5.2 Punt 110
- 5.3 Komma 112
- 5.4 Aanhalingstekens 114
- 5.5 Vraagteken of uitroepetekens 116
- 5.6 Overige leestekens 118

6 Antwoorden 127

- Hoofdstuk 1 Woordvertoligheid 127
- Hoofdstuk 2 Woordfouten 132
- Hoofdstuk 3 Incongruentie 143

Hoofdstuk 4 Ontspoorde zinnen 145

Hoofdstuk 5 Betekenisverschil en
interpunctie 151

Bijlage 1, bij paragraaf 1.1: Lijst met
contaminaties 154

Bijlage 2, bij paragraaf 1.3: Lijst met
tautologieën 156

Bijlage 3, bij paragraaf 1.3: Lijst met
pleonasmen 158

Bijlage 4, bij subparagraaf 2.2.2:
Overzicht woordgeslacht
mannelijke en vrouwelijke woorden
(incl. oef.) 161

Bijlage 5, bij paragraaf 2.2.2:
Overzicht onzijdige woorden
(incl. oefening) 162

Bijlage 6, bij paragraaf 2.4: Lijst met
woorden los of aaneen 164

Bijlage 7, bij paragraaf 2.8: Lijst met
collocaties 172

Bijlage 8, bij paragraaf 3.2a: Lijst met
enkelvoudig collectieve kernen 175

Bijlage 9, bij paragraaf 3.2g: (Lijst
met grammaticaal verbonden
kernen) 176

Bijlage 10, bij hoofdstuk 4: Algoritme
ontspoorde zinnen 179

Bijlage 11, bij paragraaf 4.4:
Stappenplan lijdend-bedrijvende
zinnen 180

Bijlage 12, bij hoofdstuk 5: Overzicht
schrijftkens/interpunctietekens 182

Literatuuroverzicht 184

Inleiding

Basisvaardigheden formuleren steekt studenten de helpende hand toe om zich het formuleren stapsgewijs en opklimmend in moeilijkheidsgraad eigen te maken. Er is geprobeerd om op verschillende manieren theorie aan te bieden. De ene keer volgens de deductieve regelmethodiek (eerst theorie, aangevuld met voorbeelden en dan oefenen) de andere keer volgens de inductieve regelmethodiek (eerst wat voorbeelden en dan pas de theorie).

Op de website staat een gratis instaptoets waarmee je kunt controleren of je voldoet aan de 'cito-norm' voor formuleren. Als je de toets hebt gemaakt, krijg je de uitslag. Hiermee kun je zien op welke terreinen van het formuleren je wel en op welke je nog niet voldoet. Kijk hiervoor (en andere informatie) op: www.basisvaardighedenformuleren.noordhoff.nl.

In deze tweede druk is tevens aangegeven welke stof tot de Taaltoets-pabo behoort. Op de website zijn tevens extra oefeningen en diagnostisch toetsmateriaal te vinden.

Dit boek onderscheidt zich van andere methodes die al op de markt zijn, doordat er nauwkeurig op de theorie wordt ingegaan, en er veel (extra) oefenmogelijkheden zijn. De opbouw van de oefeningen is van passieve herkenning naar actieve probleemoplossing. Hiermee wordt meteen tegemoetgekomen aan de eisen die aan hbo-toetsing worden gesteld. Verder stelt elke laatste oefening van elke paragraaf je in staat verbredening en/of verdieping aan te brengen. De bijlagen zijn daarvoor 'handige hulpjes'. Elk hoofdstuk kan apart worden geoefend, doordat elk hoofdstuk een afgeronde eenheid vormt. De onderwerpen van de hoofdstukken komen overeen met de onderwerpen uit de Taaltoets-pabo van het Cito. Elk hoofdstuk eindigt met een Samenvatting van de regels. De toetsen zijn uitgewerkt met 'ja/nee'-vragen, zoals dat bij de Taaltoets-pabo ook het geval is.

Je kunt met *Basisvaardigheden formuleren* kennis opdoen van fouten die op woord-, woordgroep- en zinsniveau kunnen worden gemaakt, zodat je taalgevoeligheid wordt gestimuleerd. Daarnaast heb je de mogelijkheid om een correcte (gangbare) formuleerstijl te automatiseren (vlot, vloeiend en foutloos, en wendbaar maken) door de grote hoeveelheid voorbeelden en oefeningen.

De methode kun je gebruiken voor zelfstudie of (hulp)lessen, maar ook als je portfolio's, of scripties schrijft. Kortom: *Basisvaardigheden formuleren* is bruikbaar tijdens de hele studie, en natuurlijk ook daarna.

Voorjaar 2013

F. Christian A. Brouwer

Basisvaardigheden voor pabostudenten

Basisvaardigheden formuleren is onderdeel van de serie *Basisvaardigheden voor pabostudenten*. Deze serie is ontwikkeld om studenten op een toegankelijke en doeltreffende manier te helpen hiaten in hun basisvaardigheden weg te werken. Een uitkomst voor alle studenten die straks goed beslagen ten ijs voor de klas willen staan en willen slagen voor de landelijke reken- en/of taaltoets.

De serie voor de Pabo bestaat uit de volgende delen:

- *Basisvaardigheden spelling en interpunctie*
- *Basisvaardigheden grammatica*
- *Basisvaardigheden rekenen*
- *Basisvaardigheden formuleren*.

Door de overzichtelijke opbouw en de duidelijke praktijkvoorbeelden is *Basisvaardigheden formuleren* ook tijdens de rest van de studie en daarna een handig naslagwerk, *Basisvaardigheden formuleren* biedt studenten de mogelijkheid om zich de formulering stap voor stap eigen te maken. Met de gratis instaptoets op de website kunnen studenten controleren of hun kennis toereikend is. Na het maken van deze instaptoets krijgen zij een advies op maat.

1

Woordovertolligheid

In zakelijke teksten moet je kort en krachtig kunnen duidelijk maken wat je precies bedoelt. De nadruk ligt op 'precies'. Dit betekent, dat je nauwkeurig je taal moet gebruiken, en dat je 'rood niet roder moet maken'. Je loopt anders namelijk het gevaar dat de lezer of de luisteraar je niet meer zo serieus neemt, waardoor je jouw boodschap onvoldoende onder de aandacht kunt brengen. Ben je slordig in je taalgebruik, of maak je rood wel roder, dan wordt dat in een zakelijke tekst als stijlfout aangemerkt (terwijl het in poëtische teksten juist wordt gewaardeerd en als stijlfiguur wordt aangemerkt). Dit hoofdstuk geeft je informatie over woordcombinaties die 'rood roder maken'; ze zijn slordig, en/of overbodig gebruikt. Aan bod komen: de contaminatie*, het pleonasme*, de dubbele ontkenning* en de tautologie. Het hoofdstuk eindigt met een toets in de stijl van de Taaltoets-pabo van het Cito.

* Alle paragrafen in dit hoofdstuk behoren tot de stof voor de Taaltoets-pabo.

1.1.a Contaminaties

Veel Nederlandse woorden, uitdrukkingen en zegswijzen lijken op elkaar, maar hebben een (miniem) betekenisverschil. Ken je die (minieme) verschillen niet, dan verhaspel je ze vrij snel.

Bekende voorbeelden zijn: *nachecken* (= nakijken en checken), of *Dat kost duur* (= dat is duur en dat kost veel).

Een 'verhaspeling' ('door elkaar halen', of 'versmelten') noem je een **contaminatie**. Een contaminatie is niet altijd gemakkelijk te herkennen. Sommige worden zo vaak gebruikt, dat ze 'gewoon' zijn geworden. Een voorbeeld hiervan is:

'Dat klopt als een bus' (dat klopt als een zwerende vinger + dat sluit als een bus).

Je zult merken dat elke periode z'n 'eigen' contaminaties heeft. Dat betekent dat je de media en het woordenboek goed in de gaten moet houden, om ze te kunnen herkennen.

Als woorden bewust worden verhaspeld, zijn het geen contaminaties meer, maar samentrekkingen met een nieuwe betekenis.

Voorbeelden: *automobiliteit* (automobiel + mobiliteit), *infotainment* (information + entertainment), *internaut* (internet + astronaut), *jonagold* (jonathan + golden delicious), *megafestatie* (mega + manifestatie), *smog* (smoke + fog), *wacho* (watje + macho).

Samenvatting

Er zijn twee varianten van de contaminatie:

- 1 onbewuste versmelting van woorden of zegswijzen: de contaminatie;
- 2 bewuste versmelting van woorden of zegswijzen: de samentrekking (met een nieuwe betekenis).

Bij niet-zakelijke teksten is de contaminatie een stijlfiguur, maar bij zakelijke teksten is de contaminatie een stijlfout.

Oefening 1

Geef aan of de onderstreepte tekst een contaminatie is.

- 1 Als je feedback krijgt, wordt je blinde vlek aan het licht gesteld.
- 2 Hij kan op zijn lauweren gaan rusten; hij heeft twee miljoen gewonnen.
- 3 We moeten je nog over de streep halen.
- 4 Dit zijn mensen die hun streepje verdiend hebben.
- 5 Hij slaakte een zucht van verlichting.
- 6 Iemand iets in de maag schuiven is een gemene streek.
- 7 Ik heb er mijn buik van vol.
- 8 Hij zit je op je nek te hijgen.
- 9 Hopelijk komen jullie daar ook mee uit de voeten.
- 10 Op het schoolreisje leer je hoe je een boot moet aanmeren.

Oefening 2

- a. Noteer de contaminatie.
- b. Geef aan waaruit de contaminatie bestaat.

- 1 Je moet zijn botheid niet altijd onder de mantel der liefde vegen.
- 2 De heer Bloemen veegt alle ouders over één kam.
- 3 Ik kon de matras drie maanden op proef uitproberen.
- 4 Zijn studenten ook fietsrijders, of maken ze liever gebruik van het openbaar vervoer?
- 5 Ik heb straks nog een appeltje achter de hand, als ik de komende jaren flink spaar.
- 6 Welke opleiding zou jij me aanrecommanderen?
- 7 Zijn agenda bulkt uit van portfoliogesprekken.
- 8 Onder wat voor situaties kan dat gebeuren?
- 9 Het doet ons herinneren aan 'die goeie ouwe tijd'.
- 10 Ik heb een onweerstaanbare dwang om eens lekker te feesten.

1.1.b Contaminaties (vervolg)

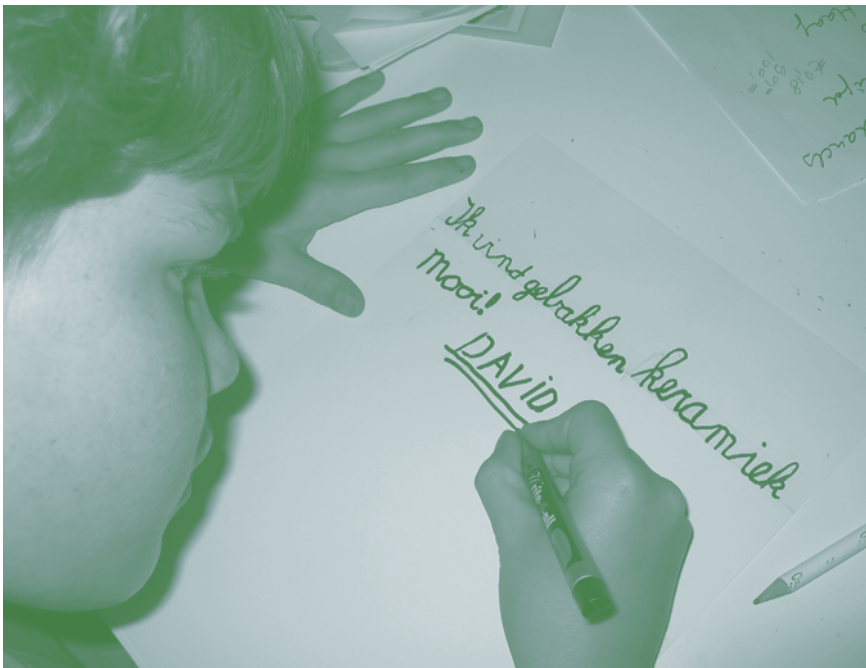
Het Nederlands bevat veel spreekwoorden, uitdrukkingen en gezegdes. Het verschil is vaak moeilijk vast te stellen, omdat/doordat ze alle drie figuurlijk zijn.

Een **gezegde** is een vaste, idiomatische verbinding van woorden, met figuurlijke betekenis, die geen werkwoord bevat en dus op zichzelf nooit een zin vormt.

Voorbeeld: *een vrolijke Frans*.

Een **spreekwoord** is een uitspraak met een algemene levenswijsheid of morele implicatie, waarvan de vorm vrijwel onveranderlijk is. Voorbeelden: *vele varkens maken de spoeling dun; oost west, thuis best*.

Een **uitdrukking** is een vaste, idiomatische verbinding van woorden, met een figuurlijke of metonymische betekenis. Voorbeeld: *iemand van haver tot gort kennen*. Het onderwerp en het zww veranderen [persoonsvorm] al naar gelang de context.

Oefening 3

Bepaal of de volgende spreekwoorden, uitdrukkingen en gezegden gecontamineerd zijn.

- 1 Beter een vogel in de hand, dan volgen er meer.
- 2 Een oud voerman hoort nog graag het klappen van de zweep.
- 3 In het land der blinden is eenoog heer en meester.
- 4 Al is de leugen nog zo snel, de waarheid duurt het langst.
- 5 Hij heeft honger als een beer die begint te grollen.
- 6 De open kaart niet onder stoelen of banken steken.
- 7 Hoge bomen vangen veel wind.
- 8 De aanhouder baart kunst.
- 9 Wie de schoen past, trekke hem aan.
- 10 Zoals het klokje thuis tikt, is het goud waard.

Oefening 4

Noteer uit welke spreekwoorden, uitdrukkingen, en gezegden de volgende contaminaties bestaan.

- 1 Op de toppen van zijn tenen lopen.
- 2 Iemand op staande voet de zak geven.
- 3 Zoals de waard is, boer pas op je kippen.
- 4 Vele handen maken de spoeling dun.
- 5 De pot verwijt de ketel dat hij grote oren heeft.
- 6 Zwijgen als Brugman.
- 7 De aap heeft korte benen.
- 8 Wie in zijn eigen tuintje wiedt, ziet de balk in het oog van de ander niet.
- 9 Wie wind zaait, moet op de blaren zitten.
- 10 De hond in het net vinden.

1.2 Evenzo en eender

Als je twee keer hetzelfde zegt, leidt dat af van wat je wilt zeggen. Daarnaast wil je een zakelijke tekst ter zake en to the point kunnen doorgronden. Herhaling maakt een zakelijke tekst langzaam en traag. Een begrip dat je met behulp van een ander woord met dezelfde betekenis herhaalt heet een **tautologie**. Vaak herken je de tautologie aan het nevenschikkende voegwoord 'en'.

Als woordcombinaties heel vaak worden gebruikt, 'verstenen' ze. Ze behoren dan tot het normale taalgebruik.

Voorbeelden: enkel en alleen, eerlijk en oprecht, klip en klaar, iets wenden of keren, op-en-top.

Andere woorden herken je misschien nog wel, maar zijn gewoon geworden.

Voorbeelden: steunpilaar (steun/stut = pilaar), graftombe (graf = tombe).

Er zijn verschillende 'typen' tautologieën.

a Met een voegwoord

- verheugd en blij (bijvoeglijk naamwoord + bijvoeglijk naamwoord)
- ijs en bevroren water (zelfstandig naamwoord + zelfstandig naamwoord)
- enkel en alleen, nooit ofte nimmer (bijwoord + bijwoord)
- zoals bijvoorbeeld / maar ... echter (voegwoord + bijwoord)

b Zonder voegwoord

- Een **zelfstandig naamwoord** en een werkwoord, zoals in: Hij had het **vermogen** dit te kunnen doen.
- Een **voorzetsel** en een zelfstandig naamwoord, zoals in: De sms van d.d. 17 mei.
- Een **bijwoord** en een bijwoord, zoals in: achtereenvolgens respectievelijk kopen, of: Hij was reeds om 21.00 uur al thuis.
- Een **werkwoordsuitdrukking** en een werkwoord, zoals in: ... was genoodzaakt ... te moeten ...
- Voegwoord en (voegwoordelijk) bijwoord, zoals in: Hij zou weggaan, maar is echter gebleven.
- Een **bijvoeglijk naamwoord** en een bijvoeglijk naamwoord, zoals in: gratis kosteloos eten.
- Als **zegwijze** / voorzetseluitdrukking, zoals in: zo spoedig mogelijk per omgaande.

Sommige woorden hebben een tautologische opbouw, maar zijn zo ingeburgerd dat we ze niet meer fout vinden.

Voorbeelden: **BKT-toets** (de 'T' van BKT betekent al 'toets'), of **ISDN-netwerk** (de laatste letter van ISDN betekent al 'netwerk').

1.2 Evenzo en eender (vervolg)

Samenvatting

- Bij een tautologie herhaal je ongewenst hetzelfde begrip.
- Een tautologie kan met of zonder voegwoord worden gevormd.
- Wordt een tautologie met een voegwoord gevormd, dan gebruik je meestal 'en' of 'of'.
- Wordt een tautologie zonder voegwoord gevormd, dan zijn er verschillende 'typen' te herkennen.
- Een tautologie heet in persoonlijke teksten en literatuur een stijlfiguur.
- Een tautologie heet in (min of meer) zakelijke teksten een stijlfout.

Oefening 5

Geef aan of de onderstreepte combinatie wel of geen tautologie is.

- 1 Bedroefd en treurig liep hij naar huis.
- 2 Zij had ons nadien later veel sms'jes gestuurd.
- 3 IJs en weder dienende zal de Elfstedentocht doorgaan.
- 4 Ik kreeg een leuk, maar hoewel goedkoop presentje.
- 5 Alvorens hij wegging, poetste hij eerst z'n tanden.
- 6 Het was een teleurstelling en deceptie.
- 7 Met man en macht werd er aan de herbouw van de molen gewerkt.
- 8 De zieke riilde en beefde van de koorts.
- 9 Of je nu belangstellende of gegadigde bent, je krijgt er nooit genoeg van.
- 10 'Wie niet buiten roken kan, kan buiten roken.'

Oefening 6

Zoek de tautologieën.

- 1 Ik schat dat er ongeveer vijftig extra studenten zich zullen aanmelden.
- 2 Tot onze spijt gaat het uitstapje helaas niet door.
- 3 Gelieve bij betaling het factuurnummer graag te vermelden.
- 4 Hij had nogal tamelijk veel gegeten.
- 5 Ze kocht nogmaals opnieuw een dure auto.
- 6 Vaak trainen en oefenen levert veel rendement.
- 7 De cursus gaat niet door, omdat aangezien er te weinig deelnemers zijn.
- 8 Ik hoorde naast een merel ook een duif.
- 9 Als u uitleg en verklaring wilt, klik dan 'hier'.
- 10 Het tentamen begint op een ongelukkig aanvangstijdstip.

Breïnbreker 1

Wat is er bijzonder aan

- a zeemeermin?
- b gadogado?

1.3 Overbodige overtuilingheid

Als je een eigenschap noemt, die al van 'nature' in het kernwoord aanwezig is, gebruik je die eigenschap overbodig (overtuiling). Je versterkt het dan zonder dat dit nodig is. De combinatie van die eigenschap en het kernwoord noemt je een **pleonasme**. In veel gevallen bestaat die combinatie uit een bijvoeglijk naamwoord en een zelfstandig naamwoord. Een voorbeeld is: 'koud ijs'. Let op: de grens tussen wat een tautologie is en wat een pleonasme is, is niet altijd even duidelijk: 'een tweetbericht'.

Er zijn drie typen:

a **Woorddeelcombinaties**

Voorvoegsels met woorden, zoals bij werkwoorden die met **her** beginnen ('herbouwen'). Deze woorden kun je niet met 'opnieuw', 'nogmaals', 'nog eens' of 'weer' combineren.

b **Woordcombinaties**

- bijwoord en werkwoord, zoals bij: 'omhoog lanceren';
- bijwoord en bijwoord, zoals bij: 'vooraf ... alvorens'.

c **Woordgroepcombinaties**

Zelfstandig naamwoord en bijvoeglijke bepaling, zoals bij: 'herinneringen uit het verleden'.

Sommige pleonasmen zijn afhankelijk van de tijd van ontstaan. Dat ligt aan de persoon, zijn referentiekader, geldende normen en waarden, de maatschappelijke/culturele ontwikkelingen, veranderende begrippen en de mode. Kortom: alleen wetmatigheden lenen zich voor een 'waardevast' pleonasme ('regen' blijft immers altijd nat, dus zal 'natte regen' altijd een pleonasme blijven). Voorbeelden van tijdgebonden pleonasmen zijn: een vast abonnement (mobiele telefoon), snel internet / een vaste internetverbinding, een standvastig huwelijk, een auto op fossiele brandstof, een natuurcamping, de Griekse eurocrisis, groene energie, een jonge comazuiper.

Samenvatting

- Bij een pleonasme herhaal je een eigenschap die het woord waar het op slaat al heeft.
- Een pleonasme is in persoonlijke teksten en literatuur een stijlfiguur.
- Een pleonasme is in min of meer zakelijke teksten een stijlfout.
- Er zijn drie typen: woorddeelcombinaties, woordcombinaties en woordgroepcombinaties.
- Pleonasmen zijn tijdgebonden als ze geen wetmatigheden bevatten.

Oefening 7

Geef aan of het onderstreepte deel wel of geen pleonasme is.

- 1 Mijn zootje David is naar een tentoonstelling over gebakken keramiek geweest.
- 2 In het studieboek stond dat er een forse kracht op een achillespees wordt uitgeoefend.
- 3 Als je goed je best doet, ligt er voor jou een getuigschrift in het verre verschiet.
- 4 Zij stelde het studeren uit tot na de herfstvakantie.
- 5 Ik heb er persoonlijk geen bezwaar tegen.
- 6 Hij dacht bij zichzelf: 'Hoe red ik me hieruit.'
- 7 De aanwezige bezoekers van de Open Dag kregen een mooi programma voorgeschoteld.
- 8 De voorbijracende motor, die passeerde, werd even later aangehouden.
- 9 Voor de vakantie heb ik de helft van mijn verdiende maandsalaris moeten betalen.
- 10 Wat zit dat leren bankstel toch lekker.

Oefening 8

Zoek de pleonasmen.

- 1 De herinneringen uit mijn studentenverleden doen me glimlachen.
- 2 Alleen zijn eigen ademhaling was het enige, hoorbare geluid.
- 3 Om verstikking te voorkomen, kun je een handige handgreep, die je de Heimlich-greep noemt, gebruiken.
- 4 Wat zit er in die houten kist?
- 5 De minister verwacht dat de import uit het buitenland zal afnemen.
- 6 Als je dit nog eens herhaalt, zul je van school gestuurd moeten worden.
- 7 De agent rapporteerde dat de overval plaatsvond tijdens de donkere nacht.
- 8 Ik sliep heerlijk onder mijn nieuwe, zachte dekbed.
- 9 Docenten zijn passerende voorbijgangers.
- 10 De overspelige echtgenoot brak trouweloos zijn huwelijksbelofte.

Breïnbreker 2

Wat is er bijzonder aan

- a tandemfiets?
- b de zin 'De planeet aarde heeft als enige vloeibaar water.'

1.4 Niet onnodig

Tijdens het tv-programma 'Eigen huis en tuin' van 24 oktober 2009, werd het volgende gezegd: 'Om te voorkomen, dat de kinderen er echt niet doorheen kunnen, plaatst hij een hek.' Hier werd gezegd dat iets niet moest worden voorkomen: het moest dus gebeuren ...!

In het dagelijks taalgebruik komen **dubbele ontkenningen** geregeld voor, met name in (informele) spreektaal. Voorbeeld: 'Ik heb met de vorige burens **nooit geen problemen gehad.**' Een dergelijk gebruik zorgt ervoor, dat er van de dubbele ontkenning een versterkende werking uitgaat. In de schrijftaal kan het verwarring opleveren, waardoor het als stijlfout bestempeld wordt.

Er zijn verschillende ontkennende woorden, waarbij je geen ontkennend woord hoeft te gebruiken. Doe je dat wel, dan zeg je het tegenovergestelde van wat je eigenlijk bedoelt.

a Inhoudswoorden

Deze woorden hebben een zelfstandige betekenis. Hieronder vallen werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en zelfstandige naamwoorden. Voorbeelden: voorkomen, verhinderen, verbieden, ontkennen, beletten, loochenen, ervoor waken, ervan afhouden, stuiten, afsluiten, bedanken voor, belemmeren, vrijdelen, verhoeden, afweren, vermijden, fout, minder, omissie.

b Functiewoorden

Dit zijn woorden met een eigen rol/taak. Hieronder vallen: lidwoorden, telwoorden, voornaamwoorden, voorzetsels, voegwoorden, bijwoorden en tussenwerpsels: tevergeefs, allesbehalve [bw], behalve [vw], evenmin [bw], echter [bw], geen [bw], geenszins [bw], maar [vw], nee [tsnw/zn], neen [tsnw/zn], nergens [bw], niemand [onbep. vnw], niemendal [bw / onbep.vnw], niet [bw], niets [bw], niks [bw], nimmer(meer) [bw], noch [vw], nooit [bw], tenzij [vw].

c Voorvoegsels

Niet alleen woorden, maar ook woorddelen kunnen een ontkennende functie vervullen. Op het niveau van delen van een woord, gaat het om ‘voorvoegsels’. De volgende woorddelen hebben een negatieve connotatie (‘gevoelswaarde’). Voorbeelden: **a-** [niet/zonder], vb.: **aselect**, **asociaal**; **af-** [niet meer iets doen / het tegengestelde doen], vb.: **afhaken**, **afwaarderen**; **buiten-** [niet in / zonder aanwezig te zijn / niet aanwezig zijn], vb.: **buitensluiten**; **mis-** [niet (goed)], vb.: **miskennen**; **on-** [niet], vb.: **onmenselijk**; **ont-** [‘weg met’], vb.: **ontbossen**; **ver-** [een negatieve werking hebben], vb.: **verschrijven**; **uit-** [niet in] vb.: **uitsluiten** (= niet insluiten). Let op: natuurlijk hebben niet alle woorden die met een dergelijk voorvoegsel beginnen bovenstaande betekenis. Ook kan het zijn dat het gewoon bij het woord hoort. Het woordenboek geeft dan uitsluitel. Voorbeeld: ‘ontbijten’ betekent niet ‘weg met de bijt’.

Er zijn verschillende typen dubbele ontkenningen:

- 1 combinaties met nooit + niet/geen: ‘**nooit niet**’ / ‘**nooit geen**’
- 2 combinaties met niet + on-: ‘**niet onmogelijk**’
- 3 combinaties met twee negatief geladen begrippen: ‘**We moeten voorkomen geen fouten te maken.**’
- 4 intentieversterkend [stijlfiguur in plaats van stijlfout]

NB 1: Je kunt de dubbele ontkenning ook als ‘stijlfiguur’ gebruiken. Bijvoorbeeld: ‘**Dat heb je niet slecht gedaan!**’ Dat noem je dan een **litotes**. Je bevestigt dan iets in de vorm van een ontkenning.

NB 2: Er zijn routinematige taaluitingen die ook het tegenovergestelde bedoelen van wat je zegt. Er is dan geen sprake van een dubbele ontkenning, maar toch bedoel je het tegenovergestelde. Bijvoorbeeld: ‘Vind je ook niet?’, ‘Niet dan?’ Vaak is dit in de vorm van een (retorische) vraag.

1.4 Niet onnodig (vervolg)

Samenvatting

- Je zegt het tegenovergestelde als je in één zin
 - twee keer na(ast) elkaar een ontkennend woord gebruikt;
 - een ontkennend woord en een **negatief** werkwoord gebruikt.
- Een tekst verliest zijn leesbaarheid als je (veel) ontkenningen gebruikt.
- Een sterke bevestiging in de vorm van een ontkenning noem je een **litotes** (dat is een stijfiguur in plaats van een stijlfout).

Oefening 9

Geef aan of het onderstreepte een stijlfout is.

- 1 Met het alcoholslot wil men verhinderen, dat een beschonken bestuurder niet achter het stuur kan kruipen.
- 2 'Gepest worden' is lijden. Het gepeste kind zei toen: 'Niets is minder waar.'
- 3 Het was evenmin geen wonder dat er niet geklapt werd.
- 4 Cruijff speelde niet onaardig voetbal.
- 5 Het consumentenprogramma wachtte zich ervoor de zaak niet te overdrijven.
- 6 Noch zijn excuses, noch zijn smoesjes konden geen van de rechters vermurwen.
- 7 Ik houd niet van asociaal gedrag.
- 8 Zou je dat niet laten?
- 9 De code was zo goed verborgen, dat niemand er geen erg in zou hebben.
- 10 U moet voorkomen dat ze niet luisteren.

Oefening 10

Haal uit de volgende zinnen de stijlfouten.

- 1 Lance Armstrong ontkende ondanks de verklaringen van medeploeggenoten, dat hij doping niet zou hebben gebruikt.
- 2 De wielerbond moet voorkomen dat er geen slecht imago ontstaat.
- 3 De vanden uit Haren mochten vertrekken, echter niet na een taakstraf in verband met onterecht afsteken van vuurwerk.
- 4 Het Nederlands elftal won, maar niet nadat de ploeg nog een nederlaag was toegebracht.
- 5 We kaartten de hele middag, maar we kunnen er nooit geen genoeg van krijgen.
- 6 Jan-Kees de Jager, de voormalige minister van Financiën, voorkwam dat we niet in inkomen achteruitgaan.
- 7 Het heeft hen aan inzet noch wilskracht ontbroken om de toets niet te behalen.
- 8 De leerkracht verijdelde dat de leerling niet nog eens zou liegen.
- 9 Om de toets goed te maken, belette de surveillant dat men niet werd afgeleid.
- 10 Hij bedankte ervoor het Roermondse burgemeesterschap per direct niet aan te nemen.

Oefening 11

Geef aan of er in de volgende zinnen een dubbele ontkenning zit die onterecht is gebruikt.

- 1 Dit hek moet verhinderen dat toeristen het grasveld niet als parkeerplaats gebruiken.
- 2 De ambtenaar verklaarde er niet aan te twijfelen dat de minister het wetsvoorstel geenszins niet zal intrekken. De wet komt er dus.
- 3 De hobbyist had met zijn pogingen geen succes, evenmin slaagde de monteur er ook niet in. Kortom: het lukte de monteur niet.
- 4 Het College van Bestuur van de hogeschool waakte ervoor de diplomafraude niet te overdrijven, om imagoschade te voorkomen.
- 5 De deelnemers geloofden het niet, want noch de argumenten noch de feiten konden geen van de deelnemers overtuigen.
- 6 Het was geen wonder dat na het dreigende Griekse eurodebacle de overige landen strenge eisen stelden voor extra donaties. Evenmin was het geen wonder, dat er niet zomaar extra geld gegeven werd.
- 7 Scholen noch ouders waren gesteld op afschaffing van het 'rugzakje'. Ze wilden het namelijk behouden.
- 8 Evenmin als de coach slaagde de trainer er niet in de zwemmer de eerste plaats te doen bereiken. Hij werd tweede.
- 9 Als hij aan het werk is, kan niemand hem daar nooit van afleiden.
- 10 De sleutel was zo goed verstopt, dat geen boef er geen erg in zou hebben.

Oefening 12

Welke regel kun je formuleren bij de volgende voorbeeldzinnen?

- 1 Sneijder voetbalt niet onaardig.
- 2 Hij is er niet vies van.
- 3 Dat is niet te versmaden.